

VOL. 1 NO. 5 (2025)

JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENCE NETWORKS

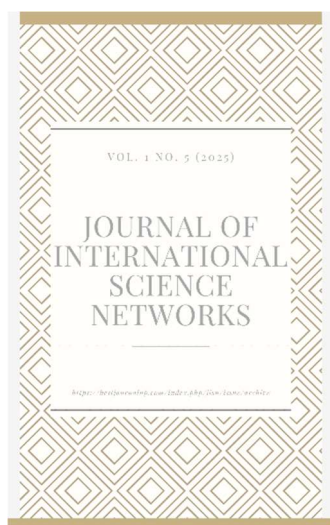
<https://bestjournalup.com/index.php/jisn/issue/archive>

BOZOR IQTISODIYOTIGA O'TISHDA O'ZBEKISTON OLDIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali Psixologiya fakulteti, Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi 131-23-guruh talabasi

Accepted Date:

June 20, 2025,

Published Date:

July 1, 2025

Journal Website:

<https://bestjournalup.com/index.php/jisn/issue/view/jisn5>

License

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

ANNOTATION:

Ushbu maqola markazlashgan rejalashtirilgan iqtisodiyotdan bozorga asoslangan iqtisodiyotga o'tayotgan mamlakatlar duch keladigan murakkab muammolarni o'rganadi. U ettita asosiy muammoni - iqtisodiy beqarorlik, ishsizlik, institutsional zaifliklar, moliyaviy bozorlarning yo'qligi, madaniy qarshilik, savdo nomutanosibligi va atrof-muhit muammolari - ularning har biri o'tish jarayoniga sezilarli darajada to'sqinlik qilishi mumkinligiga e'tibor qaratadi. Muallif barqaror pul-kredit siyosati, mustahkam institutlar, ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlari va moliya bozorini rivojlantirish zarurligini ta'kidlab, maqsadli echimlarni taklif qiladi. Bundan tashqari, madaniy moslashuvchanlikni rivojlantirish va atrof-muhitni muhofaza qilish muvozanatli, barqaror o'tishning muhim tarkibiy qismlari sifatida ta'kidlanadi. Maqola yanada yumshoq va barqaror iqtisodiy o'zgarishlarni osonlashtirish uchun ichki siyosatdagi islohotlarni xalqaro yordam bilan birlashtirgan yaxlit yondashuv tarafdori.

KEYWORDS:

bozor iqtisodiyotiga o'tish, iqtisodiy beqarorlik, giperinflyatsiya, ishsizlik, ijtimoiy tengsizlik, institutsional zaifliklar, korrupsiya, moliyaviy bozorlar, kapitalga kirish, madaniy qarshilik, savdo muvozanati.

Kirish

Markazlashtirilgan rejali iqtisodiyotdan bozorga yo'naltirilgan iqtisodiyotga o'tish ko'plab mamlakatlar, ayniqsa Sharqiy Yevropa, Markaziy Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasining bir qismi uchun murakkab yo'l bo'ldi. Ko'pincha muhim siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarni o'z ichiga olgan bu o'zgarish ko'plab muammolarni keltirib chiqardi. Barqaror, farovon bozor iqtisodiyotiga erishish uchun bu to'siqlarni tushunish va samarali yechimlarni izlash zarur.

Iqtisodiy beqarorlik va giperinflyatsiya

Muammo: Ko'pgina o'tish davri mamlakatlari duch keladigan bevosita muammolardan biri bu iqtisodiy beqarorlikdir. Hukumat nazorati olib tashlanishi bilan narxlar tez-tez ko'tarilib, giperinflyatsiyaga olib keladi. Fuqarolar o'z valyutasiga ishonchini yo'qotishi, xarid qobiliyati esa keskin tushib ketishi, keng qashshoqlik va qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Yechim: Inflyatsiyaga qarshi kurashish uchun o'tish davridagi iqtisodlar yaxshi pul-kredit siyosati va fiskal intizomga muhtoj. Mustaqil markaziy bankni tashkil etish pul massasini tartibga solish va valyuta kursini barqarorlashtirishga yordam beradi. Bundan tashqari, barqarorlashtirish fondini joriy etish yoki XVF yoki Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlardan moliyaviy yordam olish o'tish davrida iqtisodiyotga bosimni yumshatishga yordam beradi.

Ishsizlik va ijtimoiy tengsizlik

Muammo: Davlat korxonalari (DKS) xususiylashtirilganligi sababli ko'plab ishchilar ishsiz qolishadi. Ishsizlikning keskin o'sishi og'ir ijtimoiy oqibatlariga olib kelishi mumkin, chunki ko'plab fuqarolar bozor iqtisodiyotining raqobatdosh tabiatiga tayyor emas. Tengsizlik keskin ortib, ijtimoiy tartibsizliklarga olib kelishi mumkin bo'lgan bo'ylik bo'shlig'ini keltirib chiqarishi mumkin.

Yechim: Hukumatlar ko'chirilgan ishchilarga yangi ish topishda yordam berish

uchun ishsizlik bo'yicha nafaqa va qayta tayyorlash dasturlari kabi ijtimoiy xavfsizlik tarmoqlarini amalga oshirishi mumkin. Xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish, kichik va o'rta korxonalarni (KO'B) qo'llab-quvvatlash xususiylashtirishning salbiy ta'sirini yumshatishda ish o'rinlarini yaratish va tadbirkorlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Institutsional zaifliklar va korrupsiya

Muammo: Bozor iqtisodiyoti mustahkam institutsional asosga, jumladan, huquqiy tizimlar, mulkiy huquqlar va nazorat qiluvchi organlarga tayanadi. Iqtisodiyot o'tish davridagi mamlakatlarda bu institutlar ko'pincha rivojlanmagan bo'lib, bu korrupsiyaga, huquqiy himoyaning yetarli darajada yo'qligiga va shartnomalar ijrosining kuchsizligiga olib kelishi mumkin.

Yechim: Muvaffaqiyatli o'tish uchun institutlarni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Shaffof boshqaruv amaliyotini yo'lga qo'yish, sudlar mustaqilligini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurash idoralarini tashkil etish davlat institutlariga ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Xalqaro hamkorlik va rivojlangan davlatlarning yo'l-yo'riqlari ham samarali institutsional asosni yaratishga yordam berishi mumkin.

Moliyaviy bozorlar va kapitalning etishmasligi

Muammo: O'tish davridagi iqtisodlar ko'pincha rivojlanmagan moliyaviy bozorlarga ega bo'lib, biznes uchun kredit va investitsiyalardan foydalanishni qiyinlashtiradi. Funktsional bank tizimlarisiz kapital oqimlari cheklangan bo'lib, iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarni bo'g'ib qo'yadi.

Yechim: Moliyaviy bozorlarni rivojlantirish muhim. Hukumatlar kuchli bank tizimlarini yaratishga, fond bozorlarining o'sishini rag'batlantirishga va investorlarni himoya qilish uchun qonunlar qabul qilishga e'tibor qaratishlari mumkin. Xalqaro moliya institutlari va xorijiy investorlar bilan hamkorlik ham barqaror moliyaviy muhitni

rivojlantirish uchun zarur kapital va tajribani taqdim etishi mumkin.

Madaniy va tuzilmaviy qarshilik

Muammo: Ko'p hollarda bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan jamiyatlar davlat tomonidan boshqariladigan tizimga o'rganib qolgan, bunda fuqarolar davlat tomonidan ish bilan ta'minlangan, uy-joy va xizmatlarga tayanadi. Shaxsiy tashabbus va raqobatga asoslangan tizimga moslashish madaniy qarshilikka duch kelishi, o'tishni sekinlashtirishi mumkin.

Yechim: Ta'lim va jamoatchilikni xabardor qilish kompaniyalari bozorga yo'naltirilgan qadriyatlarga madaniy o'tishni rivojlantirishga yordam beradi. Hukumatlar biznesni boshlash uchun treninglar, grantlar va imtiyozlar berish orqali tadbirkorlikni rivojlantirishi mumkin. Xalqaro tashkilotlar va biznes bilan hamkorlik fuqarolarga yangi iqtisodiy modelni qabul qilishda yordam berish uchun namuna va resurslarni taqdim etishi mumkin.

Savdo balansining buzilishi va importga qaramlik

Muammo: Iqtisodiyotlar ochilishi bilan ular savdo nomutanosibligini boshdan kechirishi mumkin, chunki mahalliy sanoatlar xorijiy tovarlar bilan raqobatlasha olishi mumkin. Bu importga qaramlik va sezilarli savdo kamomadiga olib kelishi mumkin, mahalliy iqtisodiyotni zaiflashtiradi.

Yechim: Mahalliy sanoatni qo'llab-quvvatlash siyosati, masalan, subsidiyalar berish, o'qitish va kredit olish kabilar mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlashi mumkin. Eksport strategiyalarini ishlab chiqish va boshqa mamlakatlar bilan savdo sherikliklarini shakllantirish ham savdo taqchilligini muvozanatlash va yanada barqaror iqtisodiy tuzilmani yaratishga yordam beradi.

Ekologik muammolar

Muammo: Iqtisodiyotni o'tish davridagi mamlakatlardagi iqtisodiy islohotlar tez-tez sanoatlashtirish va o'sishni, ba'zan esa atrof-muhitni muhofaza qilish hisobiga birinchi o'ringa qo'yadi. Bu atrof-muhitning

ifloslanishi, o'rmonlarning kesilishi va iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligiga tahdid soladigan boshqa ekologik muammolarga olib kelishi mumkin.

Yechim: Atrof-muhit siyosatini o'tish jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Hukumatlar yashil sanoatni rivojlantirishni rag'batlantirishi va zararni kamaytirish uchun atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini qo'llashi mumkin. Qayta tiklanadigan energiya loyihalari va tabiatni muhofaza qilish dasturlari kabi ekologik tashabbuslarni xalqaro qo'llab-quvvatlash ham qimmatli resurslar va tajribalarni taqdim etishi mumkin.

Xulosa

Bozor iqtisodiyotiga o'tish ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi, ammo strategik rejalashtirish va xalqaro yordam bilan bu muammolarni hal qilish mumkin. Asosiy yechimlar iqtisodiyotni barqarorlashtirish, kuchli institutlarni barpo etish, moliya bozorini rivojlantirish, madaniy siljishlarni rag'batlantirish, ijtimoiy, ekologik va savdo muammolarini hal etishni o'z ichiga oladi. Ushbu o'zgarishlarni amalga oshirayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy o'sishni ham, ijtimoiy farovonlikni ham hisobga oladigan muvozanatli yondashuv uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saks, J. (1992). Sharqiy Yevropada o'tish davri muammolari. O'tish davri iqtisodiyoti, 1(1), 1-15. doi: 10.1111/j.1468-0351.1992.tb00001.x
2. Aslund, A. (2007). Kapitalizm qanday qurilgan: Markaziy va Sharqiy Yevropa, Rossiya va Markaziy Osiyoning o'zgarishi. Kembrij universiteti matbuoti.
3. Kornai, J. (1992). Sotsialistik tuzum: kommunizmning siyosiy iqtisodi. Princeton universiteti matbuoti.
4. Stiglitz, J. E. (1999). Qaysi islohot? O'tishning o'n yili. Jahon bankining Rivojlanish iqtisodiyoti bo'yicha yillik

konferentsiyasi. Vashington, D.C.: Jahon banki.

5. Roland, G. (2000). O'tish davri va iqtisod: siyosat, bozorlar va firmalar. MIT matbuoti.

6. Jahon banki. (2002). O'tish davri: Birinchi o'n yil – Sharqiy Yevropa va Sobiq Sovet Ittifoqi uchun tahlil va saboqlar. Vashington, D.C.: Jahon banki.

7. XVF. (1999). O'tish davri iqtisodiyotlari: taraqqiyot va istiqbollarga XVF istiqboli. Xalqaro valyuta jamg'armasi. <https://www.imf.org/> dan olindi

8. YeTTB. (2020). O'tish davri hisoboti 2020-21: Davlat zarba beradi. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki. <https://www.ebrd.com/> dan olindi

9. Kornai, J. (2006). Markaziy Sharqiy Yevropaning buyuk o'zgarishi: muvaffaqiyat va umidsizlik. O'tish davri iqtisodiyoti, 14(2), 207-244. doi: 10.1111/j.1468-0351.2006.00239.x

10. Saitov S. et al. O 'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION FAOLIYATNI RAG 'BATLANTIRISH YO 'NALISHLARI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2025. – Т. 3. – №. 33. – С. 728-730.

11. Saitov S. et al. SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2025. – Т. 3. – №. 33. – С. 731-733.

12. Saitov S., Asatullayeva M. O'ZBEKISTONDA MIGRATSIYA JARAYONLARINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15386800> //Journal of International science networks. – 2025. – Т. 1. – №. 5. – С. 194-199.

13. Saitov S., Asatullayeva M. MAMLAKATIMIZDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHNING ZARURATI VA AHAMIYATI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14564363>

[org/10.5281/zenodo.14564363](https://doi.org/10.5281/zenodo.14564363)

//International scientific and practical conference. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 171-173.

14. Kamolov D., Ismoilova D. RAQAMLASHTIRISHNING O 'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 301-306.

15. Xaydarov B. X., Saitov S. A. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi, afzalliklari amaliy ahamiyati va xorijiy tajriba //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 151-156.

16. Saitov S. "RAQAMLI O 'ZBEKISTON–2030" AMALDA: MUAMMO VA ISTIQBOLLAR //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 148-151.

17. Saitov S., Nematova S. O'ZBEKISTONDA NARX SIYOSATI VA UNING YO'NALISHLARI //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 188-197.

18. Kamolov D., Asrayev S. O 'ZBEKISTONDA DAVLATNING RAQOBATNI RIVOJLANTIRISH SIYOSATI //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 353-361.

19. Kamolov D., Qilicheva R. SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 314-320.

20. Khudoyarov R., Kamolov D., Azamatov B. Economic growth, business circulation and economic development //Science technology&Digital finance. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 21-24.

21. Kamolov D., Karimqulova O. XALQARO IQTISODIY TASHKILOTLAR FAOLIYATI TAHLILI //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 199-202.